

І. В. Парфіло,

аспірант кафедри криміналістики

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

м. Харків, Україна,

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5788-2268>

e-mail: parfilo.igor@gmail.com

Оглядова стаття

**РОЗСЛІДУВАННЯ ФАЛЬСИФІКАЦІЙ ТА ОБІГУ
ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ: ПРОБЛЕМИ
ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО**

Розглянуто проблеми взаємодії слідчого при розслідуванні фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів. Проведено детальний аналіз поглядів вчених щодо визначення «взаємодії» як наукової категорії, її принципів та значення, що є дискусійними у криміналістиці. Обґрунтовано, що систематизацію форм взаємодії слідчого при розслідуванні вказаного виду злочинів слід здійснювати за критерієм суб'єкта з урахуванням особливостей їх правової регламентації. Визначено, що основними суб'єктами взаємодії зі слідчим при розслідуванні фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів є співробітники оперативних підрозділів та спеціалісти. Крім того, істотного значення набуває взаємодія слідчого з Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками. Доведено необхідність підвищення рівня взаємодії слідчого, що значною мірою сприятиме ефективності проведення слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: фальсифікація та обіг фальсифікованих лікарських засобів, взаємодія слідчого при розслідуванні фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів, принципи взаємодії при розслідуванні злочинів, форми взаємодії при розслідуванні злочинів, суб'єкти взаємодії при розслідуванні злочинів.

Постановка наукової проблеми. Забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів багато в чому залежить від правильного застосування процесуальних та організаційних заходів, ефективне здійснення яких забезпечується шляхом чіткої взаємодії слідчого з іншими органами при розслідуванні досліджуваного злочину. У сучасних умовах забезпечення надійного контролю за обігом лікарських засобів, недопущення потрапляння в обіг фальсифікованих лікарських засобів, своєчасність виявлення, розкриття і розслідування таких злочинів неможливі без добре налагодженої координації в діях не тільки правоохоронних органів, а й інших учасників кримінального провадження, кожен з яких наділений власними повноваженнями та використовує у своїй діяльності різні засоби й методи.

Нехтування слідчими зазначеними вимогами призводить до втрати доказової інформації, необхідності повторення проведення слідчих (розшукових) дій, сприяє появі проблемних слідчих ситуацій.

У зв'язку з цим взаємодія слідчого з іншими учасниками кримінального провадження під час розкриття і розслідування фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів, а також правильне розуміння структури та особливостей учасників такої взаємодії виступає підґрунтям ефективного розслідування досліджуваного злочину.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми взаємодії слідчого при розслідуванні окремих видів злочинів приділялося достатньо уваги у криміналістичній літературі, зокрема, дослідженням цього питання займалися А. Ф. Волобуєв, Л. Я. Гордін, В. В. Іванов, О. В. Керевич, В. М. Малюга, І. В. Озерський, Л. І. Щербина, В. В. Пивоваров, С. В. Слинко, В. Ю. Шепітько¹. Проте сьогодні як у теорії криміналістики, так і на практиці існує низка актуальних проблем, пов'язаних із взаємодією слідчого при розслідуванні окремих видів злочинів. Слід наголосити, що у сучасній криміналістичній літературі при формуванні методики розслідування фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів проблеми взаємодії слідчого під час розслідування розглядаються фрагментарно, як правило, в межах взаємодії з оперативними підрозділами. Наведене підтверджує актуальність указаної теми та необхідність подальших досліджень зазначеної проблематики.

¹ *Волобуєв А. Ф.* Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні економічних злочинів. *Форум права*. 2006. № 5; *Керевич О. В.* Процесуальні та психологічні основи взаємодії слідчого та органу дізнання в ході розкриття і розслідування злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2001. С. 16–19; *Гордін Л. Я.* Кримінально-процесуальні проблеми створення та діяльності слідчо-оперативних груп : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2008. 16 с.; *Іванов В. В.* Взаємодія оперативних підрозділів органів внутрішніх справ і слідчого на досудових стадіях кримінального процесу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 21.00.06. Київ, 1998. 20 с.; *Керевич О. В.* Процесуальні та психологічні основи взаємодії слідчого та органу дізнання в ході розкриття і розслідування злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2001. 19 с.; *Малюга В. М.* Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в системі методики розслідування злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2016. 18 с.; *Озерський І. В.* Взаємодія слідчого з органом дізнання (організаційно-правовий та психологічний аналіз) : монографія. Київ : МАУП, 2004. С. 179–200; *Пивоваров В. В., Щербина Л. І.* Взаємодія органів досудового слідства та дізнання при розслідуванні кримінальних справ : монографія. Харків : Право, 2006. 176 с.; *Слинко С. В.* Сущность, формы и правовые основы взаимодействия следователя с органом дознания : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харьков, 1991. 26 с.; *Шепітько В. Ю.* Види і форми взаємодії у розкритті й розслідуванні злочинів. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 2 [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова В. А. Журавель]; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. С. 16.

Метою статті є дослідження криміналістичної сутності принципів формування та значення взаємодії при розслідуванні окремих видів злочинів як наукової категорії криміналістики, визначення особливостей та критеріїв систематизації форм взаємодії слідчого при розслідуванні фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів, з'ясування їх впливу на ефективність розслідування цієї категорії злочинів, а також подальших напрямків розроблення вказаної проблематики.

Викладення основного матеріалу дослідження. Перш ніж перейти до детального дослідження особливостей взаємодії слідчого під час розслідування фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів, передусім необхідно з'ясувати питання щодо визначення поняття «взаємодія слідчого під час розслідування злочинів» як наукової категорії криміналістики, її принципів та значення, які є дискусійними у криміналістичній літературі.

Погоджуючись з позицією вчених, які вказують на певну нормативну неузгодженість, викликану відсутністю у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України терміна «взаємодія», який одночасно використовується в інших нормативно-правових актах, слід вказати, що в теорії кримінального процесу та криміналістики на сьогодні існують різні погляди на розуміння взаємодії при розслідуванні злочинів як наукової категорії. Так, на думку В. Ю. Шепітька, взаємодію правоохоронних та інших державних органів і службових осіб під час розкриття і розслідування злочинів слід розуміти як погоджену діяльність різних підрозділів та відомств; необхідним її критерієм є підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, тобто це процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їх взаємозумовленість і зв'язок¹ або як узгоджену діяльність різноманітних ланок однієї чи декількох організованих систем, спрямовану на досягнення спільної мети з найменшими витратами сил, засобів і часу². З точки зору В. А. Журавля, взаємодія при розслідуванні злочинів — це заснована на вимогах закону та підзаконних нормативно-правових актів, узгоджена щодо мети, часу й місця спільна діяльність усіх органів й службових осіб у процесі викриття, розслідування та попередження злочинів, що здійснюється завдяки найбільш раціональному поєднанню методів і засобів, притаманних діяльності кожного із цих суб'єктів взаємодії³.

¹ Шепітько В. Ю. Криміналістика: енцикл. слов (укр.-рос. і рос.-укр.). 1500 термінів, за ред. В. Я. Тація; Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2001. С. 42.

² Шепітько В. Ю. Види і форми взаємодії у розкритті й розслідуванні злочинів. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 2 [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель]; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. С. 16.

³ Журавель В. А. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія, редкол.: В. Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2018. С. 82.

Сутність взаємодії, на думку О. А. Самойленка, полягає в узгодженій діяльності різних складових однієї чи декількох систем, зокрема, в поєднанні діяльності слідчого та органів дізнання, підприємств, установ, громадськості й засобів масової інформації, спрямованої на досягнення загальної мети щодо розслідування конкретного злочину. Кожний при цьому діє в межах своїх повноважень, методів і засобів. Науковець слушно зауважує, що провідна роль у взаємодії належить слідчому як координатору діяльності¹. Визначаючи взаємодію як наукову категорію, Д. Д. Заєць вказує на те, що це узгоджена спільна діяльність уповноважених суб'єктів (органів і посадових осіб), яка полягає у застосуванні засобів, прийомів та методів збирання, дослідження, оцінки і використання доказів з метою розкриття, розслідування, судового розгляду та попередження злочинів².

Слід також звернути увагу на наявність у криміналістичній літературі виокремлення суттєвих ознак взаємодії як наукової категорії. Зокрема, на думку В. М. Малюги, взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами у кримінальному провадженні це: 1) передбачене в законі, відомчих нормативних актах або ж рекомендоване криміналістичною наукою сумісне функціонування зовнішньо (ні юридично, ні організаційно, ні професійно) не підпорядкованих суб'єктів взаємодії; 2) цілісна та комплексна система, яка характеризується внутрішньою підпорядкованою діяльністю кожного виконавця; 3) сумісне функціонування цих суб'єктів, що обумовлене в часі, місцем, формами, засобами і методами реалізації; 4) сумісна діяльність у межах досудового розслідування чи дотично до нього³.

У свою чергу В. С. Суходубов наголошує на наявності в криміналістичній літературі таких ознак взаємодії у розслідуванні злочинів: 1) взаємодія є однією із форм усунення (нейтралізації) протидії розслідуванню; 2) взаємодія повинна мати конкретний характер, ґрунтуватися на чинному законодавстві та правильному сполученні форм і методів роботи та здійснюватися з дотриманням відповідних принципів; 3) динамічність взаємодії, яка обумовлена слідчою ситуацією; необхідність планування та дотримання своєї компетенції учасниками такої взаємодії; 4) основною метою взаємодії є розкриття, розслідування та попередження злочину та встановлення

¹ Самойленко О. А. Початок кримінального провадження (з позицій криміналістичної науки). *Право і суспільство*. 2019. № 2. С. 229.

² Заєць Д. Д. Поняття взаємодії у боротьбі зі злочинністю: криміналістичний підхід. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 32. С. 8.

³ Малюга В. М. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в системі методики розслідування злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. С. 14.

винуватих осіб; 5) взаємодія спрямована на з'ясування обставин події та отримання доказової бази винуватості особи; 6) взаємодія спрямована на ефективне виконання завдань досудового розслідування; 7) необхідність у спільній діяльності (взаємодії) визначається слідчим та є його процесуальним рішенням; 8) взаємодія заснована на допомозі та співробітництві, взаємній відповідальності, а не на суперництві; 9) незалежність суб'єктів взаємодії; 10) являє собою скоординовану та узгоджену за метою, завданнями, місцем та часом проведення систему певних дій слідчого та інших оперативно-розшукових підрозділів; 11) взаємодія має тимчасовий характер; 12) результати взаємодії обов'язково відображаються в матеріалах кримінального провадження; 13) взаємодія може виникати до внесення відомостей до ЄРДР; 14) взаємодія передбачає наявність не менше двох суб'єктів¹.

О. О. Юхно виділяє такі загальні ознаки взаємодії слідчого під час розслідування: 1) спільна узгоджена діяльність двох або більше учасників, які залучаються до сфери кримінального провадження; 2) законодавче підґрунтя для здійснення взаємодії, тобто вона повинна здійснюватися відповідно до вимог законів і підзаконних нормативних актів, що регулюють як спільну діяльність, так і порядок функціонування кожного учасника окремо; 3) забезпечення комплексного використання сил, засобів та методів під час розкриття і розслідування кримінальних правопорушень².

Отже, взаємодію слідчого з іншими особами при розслідуванні злочинів слід визначати як узгоджену за метою, завданнями, місцем та часом проведення взаємопов'язану та взаємообумовлену діяльність слідчого та інших осіб, спрямовану на виконання завдань досудового розслідування з найменшими витратами сил, засобів і часу. При цьому до істотних слід віднести такі ознаки взаємодії: 1) сутність діяльності полягає у вжитті кожним суб'єктом цієї діяльності конкретних заходів у межах своїх повноважень, спрямованих на збирання, дослідження, оцінку і використання доказів у кримінальному провадженні; 2) взаємодія здійснюється виключно на підставі відповідних принципів; 3) взаємодія має ситуативний характер; 4) провідна роль у взаємодії належить слідчому як координатору діяльності; 5) основною метою взаємодії є підвищення ефективності досягнення цілей та виконання завдань розслідування злочину. Всі інші ознаки взаємодії, що містяться у спеціальній літературі, на наш погляд, є відображенням тих чи інших аспектів вищенаведених ознак.

¹ Суходубов В. С. Основи методики розслідування вбивств, поєднаних з відчуженням житла громадян : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. С. 13.

² Юхно О. О. Завдання, принципи, напрями та рівні взаємодії при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень : навч. посіб. Харків, 2017. С. 19.

Більш детального дослідження потребує визначення принципів взаємодії. Так, А. Д. Марушев до принципів взаємодії відносить: законність; дотримання конституційних прав та свобод громадян; дотримання кожним учасником поділу взаємодії суворо в межах компетенції; комплексність використання засобів слідчим, оперативним працівником; процесуальну самостійність та організуючу роль слідчого в прийнятті рішень; персональну відповідальність; узгодженість планування та виконання слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів; безперервність взаємодії; нерозголошення даних процесуальної, оперативно-розшукової та іншої діяльності¹. В. Д. Пчолкін серед принципів зазначає таке: чітке уявлення мети і завдань; процесуальну самостійність слідчого та оперативного співробітника; чітке дотримання на підставі чинного законодавства компетентності учасників такої взаємодії; комплексне використання сил, засобів і методів, які є в розпорядженні цих осіб; нерозголошення учасниками даних процесуальних дій; безперервний обмін інформацією між учасниками, організаторами та керівниками взаємодії². О. О. Волобуєва серед принципів взаємодії називає таке: розподіл компетенції і посадових обов'язків; одноосібне керівництво та організуюча роль слідчого; самостійність учасників у виборі засобів і методів своєї діяльності; комплексне використання засобів та методів; незалежність обізнаних осіб³.

Слід також вказати на наявність підзаконного закріплення основних принципів взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами поліції, зокрема: 1) швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень; 2) самостійність слідчого в процесуальній діяльності та заборона втручання в неї осіб, що не мають на те законних повноважень; 3) оптимальне використання наявних можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів Національної поліції України у запобіганні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; 4) дотримання загальних засад кримінального провадження; 5) забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування⁴.

¹ *Марушев А. Д.* Принципи взаємодії слідчого з учасниками досудового слідства. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків, 2011. Вип. 11. С. 134.

² *Пчолкін В. Д.* Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів під час розкриття та розслідування злочинів. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діюч. наук.-практ. семінару (23 жовт. 2009 р.). Харків, 2009. Вип. 1. С. 193.

³ *Волобуєва О. О.* Поняття і принципи взаємодії слідчого зі спеціалістами під час збору інформації про особу підозрюваного. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України*. 2004. Вип. 2. С. 243.

⁴ Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції

Традиційним у науковій літературі є поділ форм взаємодії слідчого залежно від правової регламентації на процесуальні й непроцесуальні форми взаємодії. З огляду на це дискусійним залишається питання класифікації форм взаємодії слідчого зі спеціалістом, у зв'язку з чим слід підтримати позицію В. О. Яремчук, яка наголошує, що з урахуванням положень ч. 1 ст. 71 КПК України консультативна допомога спеціаліста визнана процесуальним видом взаємодії, а тому при характеристиці форм взаємодії слідчого із спеціалістом треба виділяти: 1) організаційно-технічну; 2) пошукову; 3) консультативну; 4) інформаційну; 5) аналітичну; 6) у формі надання «висновка спеціаліста»¹.

У криміналістичній літературі також приділяється певна увага взаємодії при розслідуванні фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів. Так, М. А. Гуркін, розглядаючи взаємодію слідчого з оперативними працівниками як елемент системи протидії організованій злочинній діяльності щодо фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів, виокремлює такі форми взаємодії: 1) спільна робота в складі слідчо-оперативної групи; 2) здійснення спільного планування розслідування кримінального провадження і необхідних до проведення оперативно-розшукових заходів; 3) інформаційний обмін між слідчим і співробітниками оперативно-розшукових підрозділів; 4) оперативне супроводження проведеного розслідування кримінального провадження; 5) використання отриманої за підсумками здійснення оперативно-розшукової діяльності інформації та інших результатів для формування доказової бази, а також при прийнятті будь-яких рішень з метою досягнення інших завдань розслідування; 6) виконання органами дізнання доручень слідчого; 7) участь співробітників оперативно-розшукових підрозділів в окремих слідчих діях за дорученням слідчого².

У свою чергу В. Д. Ларичев та А. В. Кулешова виділяють такі форми взаємодії правоохоронних, контролюючих та інших державних органів при розслідуванні фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів:

- 1) спільний аналіз та вивчення стану правопорушень у певній галузі;
- 2) надання допомоги однією стороною іншій на підставі мотивованого запиту або за власною ініціативою;

України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> (дата звернення 22.07.2019).

¹ Яремчук В. О. Організація і тактика залучення спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) : монографія. Харків : Апостіль, 2015. 227 с.

² Гуркин М. А. Противодействие организованной преступной деятельности в сфере обращения фальсифицированных недоброкачественных и незарегистрированных лекарственных средств: криминалистические аспекты : автореф. дис. ... канд. юридич. наук. Калининград, 2017. С 15.

3) спільне проведення перевірочних або оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення причин та умов злочинності, ознак злочинів, отримання доказів злочинної діяльності;

4) підготовка пропозицій щодо усунення причин та умов злочинності¹.

Аналіз зазначених літературних джерел свідчить про те, що розкривається зміст взаємодії переважно між слідчим та оперативним співробітником. Це дозволяє зробити висновок про вибірковість дослідження взаємодії в межах розслідування фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів.

Учинення фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів має певні особливості, що обумовлюють специфічні форми взаємодії, які притаманні саме розслідуванню досліджуваного злочину. Диференціація таких форм може здійснюватися на підставі різних критеріїв, зокрема, в залежності від суб'єкта, з яким спільно діє слідчий, їх відомчої підпорядкованості, урегульованості їхньої діяльності законодавством, часу здійснення та інших чинників. На наш погляд, поділ форм взаємодії слідчого під час розслідування фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів слід здійснювати за критерієм суб'єкта, з яким взаємодіє слідчий: 1) взаємодія з оперативними підрозділами; 2) взаємодія зі спеціалістом; 3) взаємодія зі співробітниками Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками.

Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами Міністерства внутрішніх справ України може проявлятися у таких формах: 1) спільна робота в складі слідчо-оперативної групи; 2) здійснення спільного планування розслідування кримінального провадження і необхідних до проведення оперативно-розшукових заходів; 3) інформаційний обмін між слідчим і співробітниками оперативно-розшукових підрозділів; 4) використання слідчим отриманої за підсумками здійснення оперативно-розшукової діяльності інформації та інших результатів при прийнятті будь-яких рішень з метою досягнення завдань розслідування, а також для формування доказової бази; 5) виконання оперативними підрозділами доручень слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також інших процесуальних дій (заходів забезпечення провадження).

Необхідність процесуальної взаємодії слідчого з оперативними підрозділами у складі слідчо-оперативної групи зумовлена наступними чинниками: 1) слідчі дії та оперативно-розшукові заходи членів групи мають однакову мету, спрямовану на швидке розкриття та розслідування злочинів; 2) усі дії членів слідчо-оперативної групи обов'язково узгоджуються між собою під час розроблення єдиного

¹ Ларичев В. Д., Кулешова А. В. Противодействие преступлениям против здоровья населения, совершаемые с использованием поддельной медицинской продукции : монография. Москва : Юрлитинформ, 2019. С. 81.

плану; 3) кожний з учасників слідчо-оперативної групи діє в межах своїх повноважень і зберігає свою функціональну самостійність; 4) робота у складі слідчо-оперативної групи надає слідчому можливість якнайшвидше використати отримані оперативним шляхом дані, а оперативним співробітникам — інформацію, отриману під час проведення слідчих дій¹.

Крім того, участь слідчого та оперативних підрозділів у спільній діяльності в межах слідчо-оперативних груп чітко регламентована підзаконними нормативно-правовими актами². Завданням оперативних співробітників під час діяльності в складі слідчо-оперативної групи є виявлення, фіксація, вилучення, пакування та збереження слідів кримінального правопорушення, речових доказів, установлення свідків та потерпілих, з'ясування обставин кримінального правопорушення, що мають значення для всебічного, повного і неупередженого їх дослідження та встановлення осіб, які його вчинили.

Задалегідь розроблені та узгоджені плани розслідування, що відображають проведені спільні заходи, їх виконавців, терміни виконання, форми контролю з боку слідчого є основою організаційної і тактичної взаємодії при розслідуванні злочинів. Саме план розслідування повинен визначати сфери і порядок всього процесу взаємодії. При цьому він може бути як єдиним для всіх виконавців, так і роздільним. Роздільний план складають тоді, коли потрібно розшифрувати конкретний зміст оперативно-розшукових заходів, відображення яких у загальному плані буває недоцільним. План допомагає взаємодіючим особам при виконанні своїх функцій враховувати різні ситуації та ефективно використовувати свої можливості. Взаємодія при плануванні оперативно-розшукових заходів і слідчих дій у процесі розслідування злочинів дозволяє уникнути їх взаємного дублювання, сприяє правильному вибору напрямків спільної узгодженої діяльності³.

Організація взаємодії між слідчим та оперативними підрозділами неможлива без інформаційного забезпечення. Сторони збирають, накопичують, аналізують, зберігають інформацію, що надходить, яка згодом використовується через прийняття важливих процесуальних рішень у конкретних кримінальних провадженнях. Взаємодіючи між

¹ Тончій В. В. Взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у складі слідчо-оперативних груп. *Юридичний вісник*. 2014. № 4 (33). С. 138–143.

² Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> (дата звернення 22.07.2019).

³ Лисин Н. С. Планирование как форма взаимодействия следователя с органами, осуществляющую оперативно-розыскную деятельность при расследовании преступлений, составляющих молодежную организованную преступность. *Российский следователь*. Москва : Юрист, 2013. № 2. С. 9–11.

собою, слідчий і співробітники оперативних підрозділів постійно відстежують обстановку та стан злочинності, намагаються передбачити їх зміни, визначають і прогнозують динаміку зростання і спаду злочинних проявів.

Взаємність обміну інформацією полягає в тому, що слідчий повинен бути вчасно повідомлений про криміналістично значущі відомості, що з'явилися у співробітника оперативного підрозділу, а той — про дані, отримані слідчим в процесі розслідування кримінального провадження. З огляду на необхідність інформаційного обміну для успішності розслідування злочинів, важливим є дотримання певних правил і вимог, що пред'являються як безпосередньо до самої інформації, так і до її обміну між слідчим та оперативними працівниками, зокрема: 1) інформація повинна бути представлена в певній формі; 2) вона повинна бути актуальною і, за можливості, максимально достовірною та точною; 3) представлену інформацію доцільно використовувати з урахуванням думки учасників взаємодії, а саме співробітників оперативних підрозділів;

4) результати використання інформації повинні бути повідомлені співробітнику оперативного підрозділу, від якого вона надійшла¹.

Взаємодія слідчого та оперативних підрозділів може проявлятися у процесуальній формі виконання оперативними підрозділами доручень слідчого щодо проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, а також інших процесуальних дій (заходів забезпечення провадження). Щодо фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів такими слідчими (розшуковими) можуть бути огляд місця події, огляд документів, огляд речових доказів (лікарських засобів), обшук, слідчий експеримент. Що стосується інших процесуальних дій, то, в першу чергу, мова йде про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; таких, як привід підозрюваного, свідка, здійснення розшуку підозрюваного.

Результати діяльності співробітників оперативних підрозділів (інформація отримана таким шляхом) може бути використана слідчим: а) як доказова інформація (докази); б) як підґрунтя у прийнятті процесуальних рішень або висуненні версій; в) як орієнтовна інформація.

При дослідженні форм взаємодії слідчого зі спеціалістом під час розслідування фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів слід вказати на обов'язкову участь останніх, яка зумовлена необхідністю встановлення факту та обставин фальсифікації лікарських засобів, що безумовно потребує спеціальних знань у сфері фармацевтичної діяльності в цілому, а також необхідністю обов'язкової участі спеціаліста при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій

¹ Максимов В. С. Тактика взаимодействия участников уголовного судопроизводства. *Вестник ОмГУ. Серия. Право.* 2009. № 4. С. 222–226.

(наприклад, огляду виробничого приміщення, виробничої сировини, обладнання та ін.).

Отже, у зв'язку з наведеним, при розслідування фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів можна виокремити такі форми взаємодії слідчого зі спеціалістом: 1) здійснення організаційно-технічного супроводу при проведенні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; 2) надання консультаційно-інформаційної та аналітичної допомоги при проведенні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; 3) надання висновку спеціаліста.

Організаційно-технічний супровід та консультаційно-аналітична допомога спеціаліста найбільш доцільна при проведенні слідчих розшукових, а також негласних слідчих розшукових дій, які пов'язані з безпосереднім сприйняттям слідової картини досліджуваного злочину. Так, під час огляду місця події спеціалісти можуть звернути увагу слідчого на деякі особливі факти фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів, зокрема, можливі сліди дії механізмів, верстатів, надати допомогу у з'ясуванні способу фальсифікації, особливостей технологічного процесу, сутності порушень правил та норм ліцензійних умов виробництва лікарських засобів, а також консультації щодо термінологічно правильного опису обставин події у процесуальних документах. Доцільним, на наш погляд, є залучення спеціаліста при проведенні допиту. Консультації щодо постановки питань, з'ясування окремих аспектів організації обігу лікарських засобів, формування у слідчого уявлення про режим і технологію виробництва є важливою передумовою успішного проведення допиту слідчим.

Отримання висновку спеціаліста насамперед виявляється: 1) в наданні консультацій щодо нормативної документації, яка регламентує порядок виробництва та збуту лікарських засобів; 2) у з'ясуванні особливостей технології виробництва, в організації контролю на підприємстві, де виробляються або реалізують лікарські засоби; 3) у визначенні переліку документів, які є необхідними під час фармацевтичної діяльності підприємства, установи чи організації, порядку й особливостей документообігу; 4) у рекомендаціях щодо спеціальної технічної, наукової й методичної літератури; 5) у наданні роз'яснень щодо необхідності проведення експертиз та змісту питань, які потрібно поставити експерту.

Вкрай важливою під час розслідування фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів є співпраця слідчого з Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками як з підрозділом центрального органу виконавчої влади, що реалізує політику щодо контролю якості та безпеки лікарських засобів, яка може набувати різних форм. Офіційно основними напрямками співпраці служби та органів Національної поліції, є: 1) координація зусиль з протидії обігу незареєстрованих, ввезених в Україну з

порушенням митних правил, неякісних та фальсифікованих лікарських засобів; 2) виявлення та усунення причин та умов, що сприяють незаконному обігу незареєстрованих, ввезених в Україну з порушенням митних правил, неякісних та фальсифікованих лікарських засобів¹.

Виходячи з практичної діяльності, можна виділити такі форми взаємодії слідчого з Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками при розслідування фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів: 1) повідомлення про виявлення фальсифікованих лікарських засобів та ознаки діяльності, пов'язаної з фальсифікацією; 2) інформаційно-консультаційна; 3) експертна; 4) профілактична.

Окрім інформаційно-консультаційної та експертної форми взаємодії, які вже були детально розглянуті, одним з суттєвих напрямків взаємодії слідчого з Державною службою з лікарських засобів та контролю за наркотиками є спільна діяльність із виявлення ознак фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів. Дійсно, лише за 2018 р. Державною службою з лікарських засобів та контролю за наркотиками було спрямовано 82 листи до правоохоронних органів щодо фактів фальсифікації або обігу фальсифікованих лікарських засобів². Проте, на наш погляд, взаємодія щодо виявлення злочинних проявів не повинна обмежуватись пасивним сприйняттям слідчим відомостей щодо можливого вчинення злочинів даної категорії.

У цьому контексті слід вказати, що на сьогодні повідомлення щодо фактів фальсифікації або обігу фальсифікованих лікарських засобів спрямовуються Державною службою з лікарських засобів та контролю за наркотиками, як правило, за результатами планових або позапланових перевірок. При цьому слідчий, як координатор взаємодії при розслідуванні, а також оперативні підрозділи за його дорученням не позбавлені можливості самостійного аналізу та виявлення ознак фальсифікації на підставі відомостей, отриманих у процесі взаємодії з Державною службою з лікарських засобів та контролю за наркотиками, зокрема, щодо відсутності, впливу терміну дії, анулювання або призупинення ліцензій на виробництво лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів; відсутності державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб підприємців, які здійснюють виробництво або збут лікарських засобів.

Висновки. Таким чином, взаємодія слідчого при розслідуванні фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів є

¹ Меморандум про співпрацю між Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками та Національною поліцією України від 03.07.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/main/o1223> (дата звернення 22.06.2019).

² Звіт про виконання Плану роботи Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками за 2018 рік. URL: <http://dls.gov.ua> (дата звернення 22.06.2019).

багатокомпонентним процесом, складність якого зумовлена специфікою фармацевтичної сфери, обставинами, що підлягають доказуванню, особливостями криміналістичної характеристики досліджуваного злочину, а також специфікою суб'єктів та форм такої взаємодії. При розслідуванні зазначеної категорії злочинів доцільним є підвищення рівня взаємодії слідчого зі спеціалістами Державної служби з лікарських засобів та контролю за наркотиками і іншими фахівцями у фармацевтичній сфері, оскільки така взаємодія збільшує ефективність проведення слідчих (розшукових) дій, а також сприяє економії сил та часу на початку кримінального провадження, що є необхідною передумовою успішного розслідування.

References

- Hordin, L. Ya. (2008). Kryminalno-protsesualni problemy stvorennia ta diialnosti slidcho-operatyvnykh hrup.12.00.09. Nats. yuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv [in Ukrainian].
- Hurkin, M. A. (2017). Protivodejstvie organizovanoj prestupnoj deyatelnosti v sfere obrasheniya falsificirovannyh nedobrokachestvennyh i nezaregistrovannyh lekarstvennyh sredstv: kriminalisticheskie aspekty Kaliningrad [in Russian].
- Ivanov, V. V. (1998). Vzaiemodiia operatyvnykh pidrozdiliv orhaniv vnutrishnikh sprav i slidchoho na dosudovykh stadiiakh kryminalnogo protsesu. 21.00.06. Nats. akad. vnutr. sprav Ukrainy. Kyiv [in Ukrainian].
- Kerevych, O. V. (2001). Protsesualni ta psykholohichni osnovy vzaiemodii slidchoho ta orhanu diznannia v khodi rozkryttia i rozsliduvannia zlochyniv. 12.00.09. Kyiv [in Ukrainian].
- Larichev, V. D., Kuleshova, A. V. (2019). Protivodejstvie prestupleniyam protiv zdorov'ya naseleniya, sovershaemye s ispolzovaniem poddelnoj medicinskoj produkci. Moskva: Yurlitinform [in Russian].
- Lisin, N. S. (2013). Planirovanie kak forma vzaimodejstviya sledovatelya s organami, osushestvlyayushuyu operativno-rozysknyuyu deyatelnost, pri rassledovanii prestuplenij, sostavlyayushuyu molodezhnyuyu organizovannuyu prestupnost. *Rossijskij sledovatel: Yurist*. Issue № 2. 9–11 [in Russian].
- Maksimov, V. S. (2009). Taktika vzaimodejstviya uchastnikov ugovnogo sudoproizvodstva. *Vestnik OmGU, Seriya: Pravo*. Issue №4. 222–226 [in Russian].
- Maliuha, V. M. (2016). Vzaiemodiia slidchoho z operatyvnymy pidrozdilamy ta inshymy subiektamy v systemi metodyky rozsliduvannia zlochyniv. 12.00.09. Lvivskiy nats.un-t im. Ivana Franka. Lviv [in Ukrainian].
- Marushev, A. D. (2011). Pryntsypy vzaiemodii slidchoho z uchasnykamy dosudovoho slidstva. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Issue № 11. 133–138 [in Ukrainian].
- Ozerskyi, I. V. (2004). Vzaiemodiia slidchoho z orhanom diznannia (orhanizatsiino-pravovyi ta psykholohichniy analiz). Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
- Pcholkin, V. D. (2009). Vzaiemodiia slidchykh ta operatyvnykh pidrozdiliv pid chas rozkryttia ta rozsliduvannia zlochyniv. *Dosudove rozsliduvannia: aktualni problemy ta shliakhy yikh vyrishennia: materialy postiino diuch. nauk.-prakt. seminaru (23 zhovt. 2009 r.)*. Kharkiv. 97–103 [in Ukrainian].

- Pyvovarov, V. V., Shcherbyna, L. I. (2006). Vzaiemodiia orhaniv dosudovoho slidstva ta diznannia pry rozsliduvanni kryminalnykh sprav. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Samoilenko, O. A. (2019). Pochatok kryminalnogo provadzhennia (z pozytsii kryminalistychnoi nauky). *Pravo i suspilstvo*. Issue №2. 226–231 [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Yu. (2001). Kryminalistyka: entsykl. slov. (ukr.-ros. i ros.-ukr.) za red. V. Ya. Tatsiia; Akad. prav. nauk Ukrainy. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Yu. (2019). *Vydy i formy vzaiemodii u rozkrytti y rozsliduvanni zlochyniv*. Kryminalistyka: pidruchnyk: u 2 t. T. 2. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Slinko, S. V. (1991). Sushnost, formy i pravovye osnovy vzaimodejstviya sledovatelya s organom doznaniya. 12.00.09. Ukr. yurid. akad. im. F. E. Dzerzhinskogo. Kharkov [in Russian].
- Sukhodubov, V. S. (2019). Osnovy metodyky rozsliduvannia vbyvstv, poiednanykh z vidchuzhenniam zhytla hromadian. Natsionalnyi yurydychnykh universytet imeni Yaroslava Mudroho. Kharkiv [in Ukrainian].
- Topchii, V. V. (2014). Vzaiemodiia orhaniv dosudovoho rozsliduvannia ta operatyvnykh pidrozdiliv u skladi slidcho-operatyvnykh hrup. *Yurydychnyi visnyk*. Issue № 4(33). 138–143 [in Ukrainian].
- Volobuiev, A. F. (2006). Vzaiemodiia slidchoho z operatyvnymy pidrozdilamy pry rozsliduvanni ekonomichnykh zlochyniv. *Forum prava*. Issue № 1. 16–19 [in Ukrainian].
- Volobuieva, O. O. (2004). Poniattia i pryntsypy vzaiemodii slidchoho zi spetsialistamy pid chas zboru informatsii pro osobu pidozriuvanoho. *Visnyk Luhanskoï akademii vnutrishnikh sprav MVS imeni 10-richchia nezalezhnosti Ukrainy*. Issue № 2. 242–249 [in Ukrainian].
- Yaremchuk, V. O. (2015). Orhanizatsiia i taktyka zaluchennia spetsialista pry provedenni slidchykh (rozshukovykh) dii. Kharkiv: Apostil [in Ukrainian].
- Yukhno, O. O. (2017). Zavdannia, pryntsypy, napriamy ta rivni vzaiemodii pry rozkrytti ta rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen. Vzaiemodiia slidchoho z inshymy orhanamy i pidrozdilamy pry rozkrytti ta rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen: navchalnyi posibnyk. Kharkiv [in Ukrainian].
- Zaiats, D. D. (2006). Poniattia vzaiemodii u borotbi zi zlochynnistiu: kryminalistychni pidkhid. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu vnutrishnikh sprav*. Issue № 32. 7–11 [in Ukrainian].
- Zhuravel, V. A. (2018). *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia*: u 20 t. T. 20: Kryminalistyka, sudova ekspertyza, yurydychna psykholohiia, redkol.: V. Iu. Shepitko ta in., Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho [in Ukrainian].

И. В. Парфило

**РАССЛЕДОВАНИЕ ФАЛЬСИФИКАЦИИ И ОБОРОТА
ФАЛЬСИФИЦИРОВАННЫХ ЛЕКАРСТВЕННЫХ СРЕДСТВ:
ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СЛЕДОВАТЕЛЯ**

В статье исследованы проблемы взаимодействия следователя при расследовании фальсификации и оборота фальсифицированных лекарственных средств. Осуществлен подробный анализ взглядов ученых на определение

«взаимодействия» как научной категории, ее принципов и значения, которые являются дискуссионными в криминалистике. Особое внимание уделено криминалистической сущности и формам взаимодействия при расследовании исследуемого преступления. Обосновано, что систематизацию форм взаимодействия следователя при расследовании указанного вида преступлений необходимо осуществлять по критерию субъекта с учетом особенностей их правовой регламентации. По результатам обобщения материалов судебно-следственной практики определено, что основными субъектами взаимодействия со следователем при расследовании фальсификации и оборота фальсифицированных лекарственных средств являются сотрудники оперативных подразделений и специалисты. Кроме того, существенное значение приобретает взаимодействие следователя с Государственной службой Украины по лекарственным средствам и контролю наркотиков, актуальными формами взаимодействия с которой, среди прочего, являются выявление признаков фальсификации или деятельности, связанной с фальсификацией и предупреждение указанных преступлений. Исходя из специфики этой категории преступлений, доказана необходимость повышения уровня взаимодействия следователя, что в значительной мере будет способствовать эффективности проведения следственных (розыскных) действий, экономии сил и времени на начальных стадиях уголовного производства, что является необходимым условием успешного расследования в целом.

Ключевые слова: фальсификация и оборот фальсифицированных лекарственных средств, взаимодействие следователя при расследовании фальсификации и оборота фальсифицированных лекарственных средств, принципы взаимодействия при расследовании преступлений, формы взаимодействия при расследовании преступлений, субъекты взаимодействия при расследовании преступлений.

I. Parfyo

THE INVESTIGATION OF FALSIFICATION AND TURNOVER OF FALSIFIED MEDICINES: INVESTIGATOR INTERACTION PROBLEMS

The article deal with the problems of the interaction of the investigator in the investigation of falsification and turnover of falsified medicines. A detailed analysis of the scientists views on the definition of "interaction" as a scientific category, its principles and values that are debatable in criminalistics was carried out. Particular attention is paid to the criminalistic nature and forms of interaction in the investigated crime. It is substantiated that the systematization of forms of interaction of the investigator in the specified type of crimes investigation should be performed according to the criterion of the subject taking into account the peculiarities of their legal regulation.

According to the results of the generalization of the judicial and investigative practice materials, it is determined that the employees of the operational units and specialists are the main subjects of interaction with the investigator in the falsification and turnover of falsified medicines investigation.

In addition, it is noticed a great importance of the interaction of the investigator with the State Service for Medicines and Drug Control of Ukraine,

actual forms of interaction of which include, among other things, the identification of signs of falsified medicines or activity related to falsification and prevention of these crimes.

Based on the specifics of such category of crimes, the necessity of increasing the level of interaction of the investigator has been proved, which will greatly contribute to the efficiency of conducting investigative (investigative) actions, saving forces and time at the beginning of criminal proceedings, which is a necessary prerequisite for successful investigation.

Keywords: falsification and circulation of counterfeit medicines, interaction of the investigator in the investigation of counterfeiting and trafficking of counterfeit medicines, principles of interaction in the investigation of crimes, forms of interaction in the investigation of crimes, subjects of interaction in the investigation of crimes.

Надійшла до редколегії 12.10.2019